

Сергій Омельчук,
доктор педагогічних наук, професор,
перший проректор, професор кафедри української
і слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет

ОЛЕКСАНДР БІЛЯЄВ І ЙОГО СТУДЕНТСЬКІ РОКИ (НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ЖИТТЄПИСУ ВЧЕНОГО)

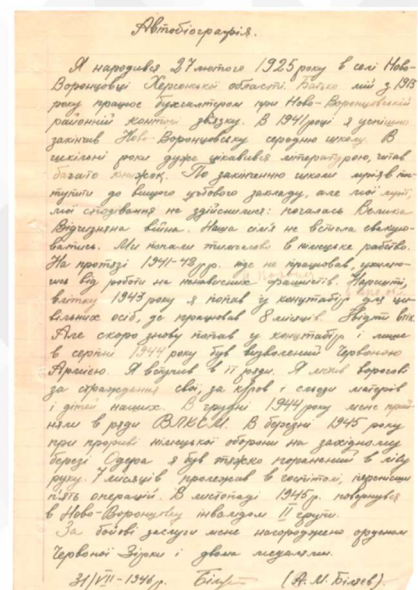

Студент
Олександр Біляєв,
1946 рік

Однією з малодосліджених, але цікавих сторінок біографії українського вченого-лінгводидакта, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України Олександра Михайловича Біляєва (1925–2006) є студентські роки, пов'язані з Херсонським державним педагогічним інститутом. Свого часу Херсонський педінститут закінчили й інші відомі українські вчені: український мовознавець, доктор філологічних наук, професор Стефан Самійленко (1906–1977); українська мовознавиця й літературознавиця, багаторічна директорка Національного музею Тараса Шевченка, кандидатка філологічних наук Катерина Дорошенко (1908–1985); ботанік-агростолог, доктор біологічних наук, професор Юрій Прокудін (1911–1992); учені-математики, доктори фізико-математичних наук, професори Микола Кузенний (1948–2010) та Анатолій Турбін (1940 р.н.). Новітня історія Херсонського державного університету пов'язана з іменами випускників, які є відомими українськими вченими – кореспондентами національних академій наук: член-кореспондент НАН України доктор біологічних наук, професор Олександр Ходосовцев і два члени-кореспонденти НАПН України – доктори педагогічних наук, професори Євдокія Голобородько і Олександр Співаковський.

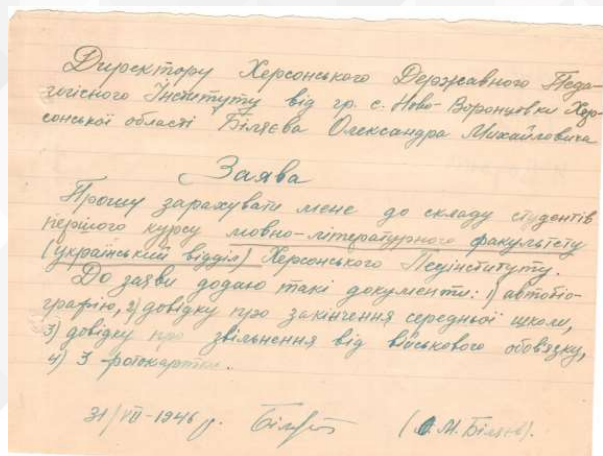
Які ж невідомі сторінки життєпису вченого містять архівні документи з особової справи студента Олександра Біляєва, котрий навчався в Херсонському державному педагогічному інституті протягом 1946–1950 років?

У 1941 році Олександр Біляєв закінчив середню школу Нововоронцовського району Херсонської області, проте мрія по закінченню школи вступити до вишу залишилася нездійсненою: почалася війна... Із автобіографії вченого, складеної 31 липня 1946 року, ми дізнаємося про те, що на початку війни його родина потрапила в нацистське рабство (найімовірніше, був залучений до примусових робіт), протягом 1941–1942 років він ніде не працював, «ухиляючись від роботи на ненависних фашистів», у 1943 році потрапив у концтабір для цивільних осіб, де працював вісім місяців, але звідти йому вдалося втекти, проте ненадовго – потім знову концтабір, звідки був визволений лише в серпні 1944 року. «Я мстив ворогові за страждання свої, за кров і сльози матерів і дітей наших», – пише у своїй автобіографії Олександр Біляєв. З війни двадцятилітній хлопець

Автобіографія
Олександра Біляєва

повернувся до рідної Нововоронцовки (Херсонська область) інвалідом другої групи: у березні 1945 року під час прориву німецької оборони на західному березі річки Одер він отримав важке поранення в ліву руку, після чого був ушпиталений до госпіталю, де переніс п'ять операцій протягом семи місяців.

*Заява Олександра Біляєва
про зарахування до Херсонського
педінституту, 31 липня 1946 року*

Тож до Херсонського педінституту на українське відділення мовно-літературного факультету двадцятиоднолітній Олександр Біляєв вступив лише в 1946 році, подавши заяву про зарахування на перший курс, посвідчення про закінчення середньої школи й довідку про звільнення від військового обов'язку.

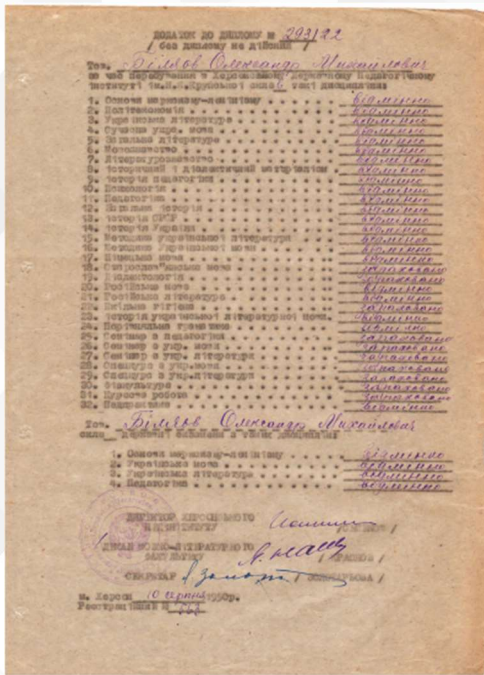
Олександр Біляєв був надзвичайно старанним і вмотивованим студентом. Про це свідчать результати складання заліково-екзаменаційних сесій, зафіксовані в матрикулі (заліковій книжці): 33 теоретичні курси (92 %) оцінено на відмінно й лише три (8 %) – оцінкою «добре». За всі чотири роки навчання невдалою можна вважати лише першу (зимову) сесію на першому курсі, на якій Олександр Біляєв з чотирьох

теоретичних дисциплін оцінку «посередньо» отримав з античної літератури (це була єдина така низька оцінка в матрикулі Олександра Біляєва). Проте на останньому (четвертому) курсі Олександр Біляєв пересклав цю дисципліну на оцінку «добре». Загалом за весь період навчання в інституті іспитову оцінку «добре» Олександр Біляєв отримав з трьох дисциплін: на першому курсі в першому семестрі – з українського фольклору й російської мови та на четвертому курсі у восьмому (останньому) семестрі – з історичного матеріалізму.

На той час на мовно-літературному факультеті працювало дві кафедри: кафедра української літератури й кафедра української мови, викладачі яких і вплинули безпосередньо на формування професійних інтересів майбутнього вченого. Зокрема, завідувач кафедри української мови, старший викладач Я. Д. Нагін, який розгорнув наукову діяльність у напрямі збирання й опрацювання матеріалів для діалектологічного атласу говорів Херсонщини, в Олександра Біляєва викладав майже всі українськомовні дисципліни й керував педагогічною практикою його. Ще одним непересічним наставником у студентські роки Олександра Біляєва був викладач української літератури, письменник і літературознавець К. О. Лаврунов, який свої повоєнні оповідання друкував у багатьох альманахах, зокрема в «Літературній Україні» (Київ).

Матрикул Олександра Біляєва

Додаток до диплома
Олександра Біляєва, 1950 рік

У 1950 році Олександр Біляєв завершив навчання в інституті відмінником, отримавши диплом з відзнакою. У додатку до диплома оцінка «відмінно» стоїть поряд з усіма 17-ма теоретичними дисциплінами. Чотири державні іспити – «Основи марксисту-ленінізму», «Українська мова», «Українська література», «Педагогіка» – Олександр Біляєв склав також на відмінно. Рішенням державної екзаменаційної комісії Олександрові Біляєву присвоєно кваліфікацію і звання вчителя української мови й літератури середньої школи.

Мине кілька десятиліть – і вже знаний в Україні вчений-лінгводидакт Олександр Біляєв з другої половини 70-х років ХХ століття неодноразово повертатиметься до Херсонського державного педагогічного інституту як голова державних екзаменаційних комісій на філологічному факультеті, доповідач на пленарних засіданнях конференцій з актуальних питань лінгвістики й лінгводидактики, організаторами яких були кафедри мовознавчого профілю Херсонського педінституту.

Додам ще кілька цікавих фактів, пов'язаних зі мною особисто.

Педагогічну практику Олександр Біляєв проходив у березні та протягом вересня-грудня 1949 року в середній школі № 20 м. Херсон, у якій протягом 2003–2007 років мені випало на долю бути директором її (тоді вже Херсонської багатопрофільної гімназії № 20). А в 2002 році мені за високу честь було захищати кандидатську дисертацію з теорії і методики навчання української мови в спеціалізованій ученій раді Інституту педагогіки НАПН України, де на той час у складі її був високошляхетний Олександр Михайлович Біляєв.

Світла пам'ять високошляхетному вченому Олександрові Михайловичу Біляєву!

Ця розвідка стала можливою завдяки опрацюванню особової справи Олександра Біляєва, що зберігається у фондах архіву Херсонського державного університету понад 75 років. Дякуємо співробітникам музейно-архівного центру університету Ірині Самсаковій, Луїзі Виноградовій і Ірині Гордієнко за збереження всього архівного фонду університету попри повномасштабну війну, окупацію Херсону й університету протягом червня-листопада 2022 року та евакуацію архівних документів до м. Івано-Франківськ на базу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Джерела

Музейно-архівний центр Херсонського державного університету. Ф-469. Оп.3 св. Спр. 114. С. 1-4.